

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI
MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A

614

MAARIFA YA JAMII

Muda: Saa 3.

MAJIBU

Mwaka: 2003

Maelekezo.

1. Karatasi hii ina sehemu **A**, **B** na **C**.
2. Jibu maswali **yote** katika sehemu **A** na maswali **mawili (2)** kutoka katika kila sehemu **B** na **C**.
3. Zingatia maelekezo ya kila swali.
4. Andika majibu yako kwa kalamu ya wino wa bluu au mweusi isipokuwa michoro ambayo itachorwa kwa penseli.
5. Vikokotozi **haviruhusiwi** ndani ya chumba cha mtihani.
6. Simu za mkononi **haziruhusiwi** katika chumba cha mtihani.
7. Andika **namba yako ya mtihani** katika kila ukurasa wa kijitabu chako cha kujibia.

maktaba.tetea.org

SEHEMU A (Alama 40)

Jibu maswali yote katika sehemu hii.

1. Eleza maana ya ukoloni mamboleo kwa kifupi.

Ukoloni mamboleo ni mfumo ambao nchi zilizoendelea hutumia nguvu za kiuchumi na kisiasa kuiathiri nchi nyingine bila kutumia utawala wa moja kwa moja.

2. Taja maumbile manne ya ardhi ambayo yanaweza kuwakilishwa na mistari ya kontua.

Kilima kinaonekana kwa kontua zinazojazana kwa umbali wa wastani kuonyesha mwinuko wa kati.

Mlima huoneshwa na kontua zilizo karibu sana kuelekea kileleni kuonyesha mwinuko mkali.

Bonde huonekana kwa kontua zinazopanuka kuelekea katikati kuonyesha eneo la chini.

Uwanda hujulikana kwa kontua chache zilizo mbali mbali kuonyesha eneo tambarare.

3. Fafanua sababu tatu za kuzunguka kwa maji baharini.

Tofauti za joto kati ya maeneo ya maji husababisha maji kusogea kutoka sehemu za joto kwenda baridi.

Mwelekeo wa upepo husukuma maji ya bahari kuzunguka kulingana na nguvu na mwelekeo wake.

Nguvu ya mzunguko wa dunia husababisha athari ya Coriolis inayobadilisha mwelekeo wa mikondo ya bahari.

4. Bainisha athari tano za mabadiliko ya tabia ya nchi kwa kilimo.

Upungufu wa mvua husababisha ukame unaopunguza uzalishaji wa mazao.

Kuongezeka kwa joto huongeza uvukizaji wa maji na kupunguza unyevunyevu wa udongo.

Kuzidi kwa mafuriko huharibu mashamba na mazao yaliyopandwa.

Kuongezeka kwa magonjwa na visumbufu vya mazao hutokea kutokana na mabadiliko ya mazingira.

Kuhama kwa misimu ya mvua husababisha kupungua kwa uhakika wa uzalishaji wa mazao.

5. Andika tarehe na mahali pa Mkutano wa Berlin wa mwaka 1884.

Mkutano wa Berlin ulifanyika tarehe 15 Novemba 1884 katika mji wa Berlin nchini Ujerumani.

6. Eleza kwa kifupi jinsi mabonde ya ufa yanavyoundwa.
Mabonde ya ufa hutokea pale mikwaruzo ya ganda la dunia inapovutwa na kusababisha ardhi kushuka katikati na kuacha kingo zilizoinuka pande zote mbili.
7. Taja na fafania kwa kifupi aina tatu za biashara kulingana na eneo.
Biashara ya ndani ni biashara inayofanyika ndani ya mipaka ya nchi moja kati ya watumiaji wake.
Biashara ya nje ni biashara inayohusisha mauzo na manunuzi ya bidhaa kati ya nchi moja na nyingine.
Biashara ya kikanda ni biashara inayofanyika ndani ya ukanda au jumuiya ya nchi zinazoshirikiana kiuchumi.
8. Bainisha matokeo matano ya ufugaji wa kuhamahama katika mazingira.
Husababisha uharibifu wa vyanzo vya maji kutokana na matumizi ya mara kwa mara ya mifugo.
Husababisha mmomonyoko wa udongo kutokana na kulishwa kupita kiasi kwa nyasi.
Hupunguza uoto wa asili kwa sababu ya uhamaji wa makundi makubwa ya mifugo.
Husababisha migogoro ya ardhi kati ya wafugaji na wakulima.
Huongeza hatari ya kuenea kwa magonjwa ya mifugo kutokana na kutangamana maeneo mbalimbali.
9. Eleza kwa ufupi jinsi ukoloni ulivyochangia katika kugawanywa kwa Afrika.
Ukoloni ulipelekea kugawanywa kwa Afrika baada ya mataifa ya Ulaya kugawa ardhi kwa misingi ya masilahi yao bila kuzingatia mipaka ya makabila.
10. Toa mifano miwili ya vyanzo vya nishati ya kisukuku na miwili ya vyanzo vya nishati mbadala.
Makaa ya mawe ni mfano wa nishati ya kisukuku inayotokana na mabaki ya viumbe.
Mafuta ya petroli ni nishati ya kisukuku inayotokana na mashapo ya zamani ya wanyama na mimea.
Nishati ya jua ni nishati mbadala inayopatikana kupitia mionzi ya jua.
Nishati ya upepo ni nishati mbadala inayozalishwa na nguvu ya hewa inaposukuma mitambo ya upepo.

SEHEMU B Alama 30

Jibu swali **moja 1** kutoka katika kila kipengele.

Kipengele I: Jiografia

11. Jadili njia tano za kudhibiti uharibifu wa misitu nchini Tanzania.

Hatua ya kwanza ni kupiga marufuku ukataji wa miti bila ruhusa kwa kusimamia sheria za misitu na kuweka adhabu kali kwa wanaokiuka sheria.

Hatua ya pili ni kupanua na kusimamia maeneo ya hifadhi na misitu ya asili ili kuhakikisha uoto wa asili unalindwa.

Hatua ya tatu ni kuelimisha umma kuhusu umuhimu wa misitu na njia za matumizi endelevu ya mazao ya misitu kama vile matumizi ya nishati mbadala badala ya kuni.

Hatua ya nne ni kuhimiza upandaji wa miti kwa kufanya kampeni za kitaifa za upandaji miti na kuhamasisha kila kaya kupanda miti.

Hatua ya tano ni kuanzisha miradi ya uzalishaji wa kuni endelevu ili kupunguza shinikizo kwenye misitu ya asili.

12. Tathmini umuhimu wa mifumo ya usafirishaji wa anga katika kukuza utalii.

Mfumo wa usafirishaji wa anga ni muhimu kwa sababu ya kwanza huongeza ufikikaji wa maeneo ya utalii ambapo watalii wanaweza kufika maeneo ya mbali na hifadhi za taifa kwa haraka.

Pili hupunguza muda wa safari ambapo watalii wa kimataifa huweza kutumia muda wao mwingi katika kufurahia vivutio badala ya kusafiri kwa muda mrefu.

Tatu huvutia watalii wa hali ya juu ambao hupenda kusafiri kwa faraja na ufanisi wa ndege.

Nne hufanya utalii wa kimataifa uwezekane kwa kuunganisha Tanzania na nchi mbalimbali duniani kupitia ndege za moja kwa moja au za kubadilisha.

Tano husaidia katika usafirishaji wa haraka wa huduma za dharura na vifaa vya utalii ikiwa ni pamoja na madawa au vifaa vya kiteknolojia.

Kipengele II: Historia

13. Chambua sababu tano zilizosababisha mataifa ya Ulaya kuchelewa kutawala maeneo ya pwani ya Afrika Mashariki.

Sababu ya kwanza ni upinzani mkali wa watawala wa Kiarabu katika pwani ambao walikuwa na jeshi imara na wenye uwezo wa kujihami.

Sababu ya pili ni kuwepo kwa magonjwa ya kuambukiza kama vile malaria na homa ya manjano ambayo yaliathiri sana afya za Wazungu.

Sababu ya tatu ni ugumu wa mazingira na hali ya hewa ya joto na unyevunyevu ambayo haikuzoeleka kwa Wazungu.

Sababu ya nne ni biashara iliyokuwa ikiendeshwa na Waarabu ambayo ilikuwa na faida na iliwafanya Ulaya kwanza kuangalia zaidi biashara kuliko utawala wa moja kwa moja.

Sababu ya tano ni kutokuwa na habari za kutosha kuhusu utajiri wa ndani ya Afrika kwa muda mrefu ambapo walijikita zaidi katika biashara ya pwani.

14. Eleza kwa mifano jinsi vita vya kikabila vilivyodhoofisha upinzani dhidi ya ukoloni.

Vita vya kikabila vilidhoofisha upinzani kwa njia ya kwanza kugawa nguvu kazi ambapo baadhi ya makabila yalijiunga na wakoloni ili kupigana na makabila hasimu yao. Mfano Wamasai na Waafrika wengine walisaidia Waingereza kupigana na wapinzani wao.

Pili kwa kufanya rasilimali zitumike vibaya ambapo makabila yalitaja rasilimali zao katika mapigano ya ndani badala ya kujiandaa kukabiliana na Wazungu.

Tatu kwa kuchelewesha uundwaji wa umoja ambapo badala ya kuungana Waafrika walishambulia kila mmoja na kufanya Wazungu wawe rahisi kushinda.

Nne kwa kutoa fursa kwa wakoloni kuingilia kati ambapo wakoloni walitumia migogoro hiyo kama kisingizio cha kuingilia kati na kuanzisha utawala wao. Mfano Waingereza walitumia migogoro ya Buganda na falme zingine nchini Uganda.

Tano kwa kupunguza idadi ya mashujaa ambapo vita vya ndani vilipunguza idadi ya wapiganaji wa Kiafrika ambao wangukuwa muhimu katika vita dhidi ya Wazungu.

SEHEMU C Alama 30

Jibu swali moja 1 kutoka katika kila kipengele.

Kipengele I: Jiografia

15. Fafanua faida tano za kutumia mifumo ya taarifa za kijiografia GIS katika ufundishaji.

Faida ya kwanza ni kuonesha taarifa tata kwa urahisi ambapo GIS inaweza kuonyesha ramani za matabaka mbalimbali na kusaidia wanafunzi kuelewa uhusiano wa kijiografia.

Faida ya pili ni kukuza ujuzi wa uchambuzi na utatuzi wa matatizo kwa wanafunzi ambapo wanafunzi huchambua data halisi na kutafuta suluhisho la matatizo ya kijiografia.

Faida ya tatu ni kuleta maisha halisi darasani ambapo wanafunzi hufanya kazi na data za kisasa na ramani za satelaiti na kufanya somo liwe halisi.

Faida ya nne ni kuchochea ari na ushiriki wa wanafunzi kwa kutumia teknolojia ya kisasa na kufanya somo la Jiografia liwe na mvuto zaidi.

Faida ya tano ni kuandaa wanafunzi kwa ajira za baadaye ambapo ujuzi wa kutumia GIS ni ujuzi muhimu unaohitajika katika fani nyingi za Jiografia na taaluma zingine.

16. Eleza kasoro tano za kutumia mchoro wa ubao katika somo la Jiografia.

Kasoro ya kwanza ni kuchukua muda mrefu kuandaa ambapo mwalimu anaweza kutumia muda mwingi sana kuchora ramani au michoro tata na kupoteza muda wa kufundisha.

Kasoro ya pili ni kuzuia ushiriki wa wanafunzi ambapo wanafunzi wengi hutumia muda wao kunakili mchoro badala ya kusikiliza maelezo au kushiriki mjadala.

Kasoro ya tatu ni kutokuwa na uhalisia ambapo mchoro wa ubao huwa na mipaka ya uwezo wa mwalimu na haiwezi kuonesha ramani au michoro yenye rangi nyingi na umbo la kweli.

Kasoro ya nne ni kutoonekana vizuri kwa wanafunzi wote hasa wale wanaokaa nyuma au wenye matatizo ya kuona.

Kasoro ya tano ni kufanya Jiografia kuwa somo la nadharia tu ambapo matumizi ya ubao huweka somo katika mazingira ya darasa na kuzuia uzoefu wa nje.

Kipengele II: Historia

17. Bainisha mambo matano ambayo mwalimu anapaswa kuangalia wakati wa kuchagua zana za kufundishia Historia.

Jambo la kwanza ni malengo ya somo ambapo zana iliyochaguliwa inapaswa kuendana na kufikia malengo maalum ya somo.

Jambo la pili ni umri na uwezo wa wanafunzi ambapo zana inapaswa kuwa rahisi kueleweka na kuendana na kiwango cha uelewa wa wanafunzi wa darasa husika.

Jambo la tatu ni gharama na upatikanaji ambapo mwalimu anapaswa kuchagua zana ambazo zinapatikana kwa urahisi na hazina gharama kubwa sana za ununuzi au utunzaji.

Jambo la nne ni uhalisia wa zana ambapo zana inapaswa kuonesha uhalisia wa tukio la kihistoria na si kufikirika.

Jambo la tano ni uwezo wa zana kuchochea mjadala ambapo zana nzuri inapaswa kuwafanya wanafunzi waulize maswali na kuanzisha mjadala juu ya matukio ya kihistoria.

18. Eleza kwa nini kupanga masomo ni muhimu kwa mwalimu wa Historia.

Kupanga masomo ni muhimu kwa sababu ya kwanza huhakikisha malengo yanafikiwa ambapo mpango husaidia mwalimu kujua nini cha kufundisha na jinsi ya kufundisha ili kufikia malengo ya mtaala.

Pili huwezesha matumizi bora ya muda ambapo mpango wa somo husaidia mwalimu kugawa muda vizuri kwa kila hatua ya somo na kumaliza mada kwa wakati.

Tatu huweka utaratibu na mtiririko mzuri ambapo mpango husaidia somo liwe na mwanzo katikati na mwisho mzuri.

Nne huandaa mwalimu kisaikolojia na kimwili ambapo mwalimu hujua nini cha kutarajia na jinsi ya kukabiliana na changamoto zinazojitokeza darasani.

Tano hurahisisha matumizi ya zana ambapo mwalimu anaweza kuandaa na kujua ni zana gani atatumia katika kila hatua ya somo lake.